

Mustafa Kemal'in Sofya Ataşemiliterliği

Mustafa Kemal'in Sofya Ataşemiliterliği (27 Ekim 1913 - 20 Ocak 1915): II. Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı Devleti'nin gerek iç, gerekse dış siyasetinde meydana gelen bir dizi hataların sonucunda girilen Balkan Savaşı'ndan yenilgiyle çıkılması, Türkleri maddi-manevi bakımdan büyük bir hüsrana uğrattığı gibi millî gururun da zedelenmesine yol açtı. İkinci Balkan Savaşı'nın ardından 29 Eylül 1913 tarihinde Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul Barış Anlaşması'ndan sonra Sofya Elçiliğine Ali Fethi (Okyar), Sofya Askerî Ataşeliğine de 27 Ekim 1913 tarihinde Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal (Atatürk) atanmıştır. Mustafa Kemal, 20 Kasım 1913'te Sofya'ya gelmiş, bir süre Bulgarya oteli'nde, ardından Splendide oteli'nde kaldıktan sonra Ferdinand Bulvarı'nda Bulgar Parlamento binası yakınında iki katlı bir ev kiralamış ve Sofya'dan ayrılana kadar burayı ikametgâh olarak kullanmıştır. Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal'in Sofya'ya tayin edilmesinin arka planında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin askerî kanadıyla ordunun siyasetten ayrılması yönündeki fikirlerinden dolayı düştüğü anlaşmazlıktan doğan soğukluk ve Alman askerî heyetlerinin Osmanlı ordusundaki nüfuzuna karşı çıkması etkili olmuştur. Balkan Savaşı'ndan sonra yıldızı birden parlayan Enver Paşa ise muhtemel bir harpte, stratejik durumu icabı, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'yle aynı cephede yer almasını, Türklerin safında savaşa sokulmasını ancak Mustafa Kemal'in sağlayabileceği inancında olduğundan bu atamada etkili olmuştur. Sofya'da on beş ay kadar görev yapan Mustafa Kemal, bu süre içinde Bulgaristan ve diğer Balkan ülkelerinin askerî ve siyasî durumlarını, ordularının eğitim, silah ve kuvvet durumu ile harp yeteneklerini yakından tanıma fırsatı buldu. Bunun yanı sıra mevcut askerî sorunların çözümlenebilmesi için girişimlerde bulundu. Mustafa Kemal ataşelik görevi gereği Bulgaristan'ın Filibe, Pilevne, Tırnova, Gabrova, Şumnu, Varna, Kızanlık, Köstendil, Niğbolu ve Vidin şehirlerini ziyaret etmiştir. Gezdiği yerlerde edindiği izlenimler, Bulgaristan'ın Osmanlı egemenliğinden ayrıldıktan sonra siyasi, askerî, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda büyük bir değişim gerçekleştirdiği yönündedir. Askerî Ataşe Mustafa Kemal kısa bir zaman sonra, Sofya'nın siyasi ve kültürel hayatının vazgeçilmez siması olarak temayüz etmiş özellikle bu sırada Bulgar komutanlarla yakın ilişkiler kurarak onlar aracılığıyla Bulgaristan ve Bulgar ordusu hakkında önemli bilgilere ulaşması kolaylaşmıştır. Bulgar Millî Meclisinde yer alan Türk asıllı milletvekilleriyle kurduğu dostluklarla, Bulgar siyasi hayatını daha yakından takip etmiştir. Bulgar toplumunu da bu dönemde yakından tanımıştır. 1913-1915 yılları arasında görevli kaldığı Bulgaristan'da gerek siyasi, gerekse kültürel çevrelerle yakın temasta bulunarak çok yönlü olarak çalışmalarını yürütmüştür. Mustafa Kemal üstlendiği görevin sorumluluklarını yerine getirirken, sergilediği kişisel portre ile Bulgar komutanları da etkiliyordu. Bulgar Başkomutanlarından General N. Jekov, 1914'te tanıdığı Mustafa Kemal'i tarif ederken, "*Fransızcası mükemmeldi. Bir diplomat gibi konuşuyordu. Yüksek kültür sahibi, centilmen bir Türk'tü.*" derken onun ileri görüşlü bir kişilik yapısına sahip olduğunu da belirtmektedir. Öte yandan Bulgar Harbiye Nazırı Boyacıyev ise Mustafa Kemal'in 1914 yılında Yunanistan'a karşı, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında bir askerî anlaşma yapılması yönünde gayret harcadığını belirtir. Mustafa Kemal'e, Sofya Askerî Ataşeliği görevine ilave olarak 1914 yılı Ocak ayı başlarında, Bükreş, Belgrad ve Çetine (Karadağ) askerî ataşelikleri de verilerek sorumluluk alanı genişletildi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde dünyada, Balkanlar'da ve Osmanlı Devleti'ndeki gelişmeleri yakından takip ederek geleceğe dönük değerlendirmelerde bulundu, hazırladığı ayrıntılı raporları İstanbul'da Genelkurmay karargahına zamanında göndererek uyarılarda bulundu. Askerî Ataşe Mustafa Kemal; Sofya'da görevinin sorumluluklarını hakkıyla yerine getirdi. Gönderdiği raporlarda onun görev ve sorumluluk anlayışındaki titizliği açıkça görülmektedir. Mustafa Kemal'in Sofya'dan gönderdiği raporlar içerik itibarıyla askerî ve stratejik değerlendirmeler olmak üzere iki genel başlık altında toplanmıştır. Askerî konuları içeren raporlarında Bulgar ordusunun personel ve silah yönünden iyileştirilmesine yönelik

yapılan harcamalar anlatılırken, Balkan ülkeleri ordularına ait bilgiler de ayrıntılı olarak yer almaktadır. Stratejik değerlendirmeleri ise, 33 yaşında genç bir kurmay subayın geleceğe dönük ufkunu göstermesi açısından çok önemlidir. Olayların analizindeki geniş ve derin görüşlerini yansıtırken âdeta geleceğin olabilirliğini ortaya koymaktadır. Bu raporlarda uluslararası alandaki oyuncuların, Balkanlar'daki oyunlarını gördüğü gibi buna göre tedbirler alınması yönünde uyarılarda bulunmaktadır. Sofya'daki askerî ataşelik dönemi boyunca Balkanlar'daki siyasi gelişmeleri değerlendirirken yaklaşmakta olan dünya harbinin de gelişini sezmiş bu konuda da telkin ve uyarılarda bulunmuştur. Mustafa Kemal tarafından Osmanlı Genelkurmayına gönderilen 6 Aralık 1913 tarihli raporda, Balkan Harbi'nin arka planında yaşananlar anlatılırken Bulgar Generali Fiçef'in, Osmanlı Genelkurmayının savaş sırasında uyguladığı bütün harp planlarını ve taktiklerini Alman subayları ve Goltz Paşa'dan tamamen öğrendiklerinin yazılması, bir yıl sonra ittifak imzalanacak olan Almanya'nın gerçek yüzünü göstermesi bakımından önemlidir. Mustafa Kemal düzenli ödenek gelmemesine rağmen görevini zor şartlar altında başarıyla yürütmüştür. Muhtemel bir savaşta Bulgaristan'ı müttefik olarak görmek isteyen İttihat ve Terakki yönetimi, bunu gerçekleştirmek için çok çaba sarfettiği gibi Sofya Askerî Ataşesi Mustafa Kemal'den bu yönde girişimlerde bulunmasını istemiştir. Mustafa Kemal bu talebe 25 Şubat 1914 tarihli raporunda, *"Bulgarlar, komşularında şüphe uyandıracak harekette bulunmaktan sakınıyorlar."* şeklinde cevap vermiştir. Bu arada Mustafa Kemal 01 Mart 1914 tarihinde yarbay rütbesine terfi etmiştir. 18 Temmuz 1914 tarihli raporunda, Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Sırbistan'ın silahlanma faaliyetlerine dikkati çekerek büyük bir öngörüyle; *"Avusturya ile Sırbistan arasında bu gece veya yarın harp ilan olunursa, Bulgarların ilk anda tarafsız görünecekleri anlaşılıyor. Harp genelleşirse, fırsata göre istifadeye hazır olacaktırlar. Avusturyalılar, Sırbıları çığnedikten sonra 'Selanik'e kadar inmek' şeklindeki çok eski emellerini elde etmeye kalkıştırlarsa, Bulgarlara Makedonya'dan bir hisse vaat ederek, onları Romenlere musallat edeceklerini tahmin ediyorum."* şeklinde açıklamaktadır. Birinci Dünya Harbi ilanının hemen öncesindeki günlerde, Mustafa Kemal Harbiye Nezareti ile Genelkurmay Başkanlığına muhtemel harpteki Avusturya-Bulgaristan iş birliğinin, Osmanlı Devleti aleyhinde gelişeceğini, buna karşı tedbir almanın lüzumlu olduğunu bildirmiştir. Osmanlı Devleti'nin Almanya safında savaşa bilfiil katılmasından sonra, Mustafa Kemal'in Sofya'dan Salih Bozok'a yazdığı mektupta, öngörü sahibi bir liderin geleceği değerlendirişi açıkça görülür: *"Dünyada olup bitenler konusundaki düşüncelerimi soruyorsun. Bu konudaki görüşlerimi yalnız sende kalmak koşulu ile aşağıda olduğu gibi sana yazıyorum. Biz amacımızı saptamadan seferberlik ilan ettik. Bu çok tehlikelidir. Çünkü başımızı bir yana mı yoksa birçok yana mı vuracağız, bilinmiyor... Almanların durumu konusundaki askerî görüşe gelince; ben, Almanların bu savaşı kazanacaklarına kesinlikle inanmıyorum."* Başkomutanlık Kurmay Başkanı Yb. İsmail Hakkı'ya yazdığı 6 Kasım 1914 tarihli gizli ve özel mektupta da Osmanlı Devleti'nin savaşa girişi hakkında Bulgar Harbiye Nazırı General Fiçef'le yaptığı konuşmayla ilgili bilgileri açıklamıştır. Mustafa Kemal, ülkenin sürüklendiği mevcut şartlarda, Sofya'da kalmak istememiş, faal bir görev verilmesini talep etmiştir. Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya yazdığı mektupta *"Vatanın müdafaasına ait faal vazifelerden daha mühim ve yüce bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelelerinde, ateş hatlarında bulunurken ben, Sofya'da ataşemiliterlik yapamam! Eğer, birinci sınıf subay olmak liyakatinden mahrumsam, kanaatiniz bu ise, lütfen açık söyleyiniz."* demiştir. Aralık 1914'te yazılan bu mektuptan sonra Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, Harbiye Nezaretinin 18 Ocak 1915 tarihli teklifi ve 20 Ocak 1915 tarihli onayıyla Sofya Askerî Ataşeliğinden, 3 ncü Kolorduya bağlı teşkil edilecek olan 19'uncu Tümen Komutanlığına ataması yapılmıştır. 20 Kasım 1913 - 25 Ocak 1915 tarihleri arasında Sofya Askerî Ataşelik görevini yürüten Mustafa Kemal, üstlenmiş olduğu görevin gereklerini yerine getirirken yazmış olduğu raporlarla Balkanlardaki gelişmeleri, Osmanlı Devleti'ne karşı takip edilen siyaseti ayrıntılı olarak ortaya koyduğu gibi alınması gerekli önlemleri de açıklamıştır.

Zekeriya TÜRKMEN

KAYNAKÇA

“Balkan Harbi (1912-1913)”, **TSK Tarihi**, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Cilt I, Ankara 1993.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri, 1913 - 1938, Devlet Arşivleri Gn. Md. Yay., Ankara 2002.

BORAK, Sadi, **Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları**, Çağdaş Yay., İstanbul 1980.

HALLI, Reşat, **Balkan Harbi**, Cilt I, Ankara 1970.

KURAN, Ahmet Bedevi, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, İstanbul 1945.

ORTAYLI, İlber, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Bulgaristan'daki Yılları”, **IX. Türk Tarih Kongresi**, Cilt III, TTK Yay., Ankara 1989.

SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Esra, **Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya Askerî Ataşeliğinin Türk-Bulgar İlişkilerine Yansımaları (1913-1938)**, Gnkur. Basımevi, Ankara 2006.

TETİK, Ahmet, **Sofya Askerî Ataşesi Mustafa Kemal'in Raporları**, Gnkur. Bşk.lığı Yay., Ankara 2007.

TURAN, Ömer, “Sofya'da Türk Askerî Ataşesi Mustafa Kemal (Atatürk)”, **Osman Gazi Üniversitesi Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Bulgar İlişkileri Sempozyum Bildirileri Kitabı**, Eskişehir 2005.

TÜRKMEN, Zekeriya, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

VELİKOV, Stefan, “Kemal Atatürk ve Türk - Bulgar İlişkileri”, **IX. Türk Tarih Kongresi**, Cilt III, TTK Yay., Ankara 1989, s.1955.

XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askerî-Siyasi İlişkileri, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yay., Ankara 2005.

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mustafa-kemalin-sofya-atasemiliterligi/?pdf=3453> adresinden erişilmiştir